

ERDÉLYI TUDOMÁNYOS FÜZETEK

SZERKESZTI

DR. GYÖRGY LAJOS

1933.

AZ ERDÉLYI MÚZEUM-EGYESÜLET KIADÁSA

56. SZ.

KÖLCSÖNHATÁS A MAGYAR ÉS ROMÁN NÉPKÖLTÉSZETBEN

IRTA

DR. KÁNTOR LAJOS

CLUJ-KOLOZSVÁR

MINERVA IRODALMI ÉS NYOMDAI MŰINTÉZET RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

1933.

A magyar és román népköltészet között a kölcsönzés kérdése az irodalomtörténetben már sok vitára adott alkalmat. Elég utalnunk az úgynevezett „Vadrózsapör“-re, amely Kriza János gyűjteményével kapcsolatban tört ki. Grozescu Julian ugyanis 1864-ben, a *Vadrózsák* I. kötetének megjelenése után egy évvel, azt a súlyos vádat emelte Kriza ellen, hogy gyűjteményének legnagyobb része plágium, azaz Kriza székely balladái sohasem éltek a székely nép ajkán, hanem azokat vagy Kriza vagy társai román eredeti után fordították. A meg-
rökönyödés nagy volt, hiszen e gyűjteményről Gyulai a Szépirodalmi Figyelőben azt írta, hogy a harminc ódon ballada felér a magyar mű-
költés összes e nemű termelésével. Pedig ekkor már utána vagyunk Arany János rendkívülinek nevezhető két balladaévének. Az irodalmi per Krizát igazolta, mert bebizonyosodott, hogyha van kölcsönzés, az csak népi eredetű lehet.

Tagadhatatlan azonban, hogy a kritikára minden gyűjtővel szem-
ben szükség van, mert nem ismeretlen jelenség, hogy a gyűjtőt a gyűj-
tési láz meg nem engedett dologra ragadtathatja. A magyar irodalom-
történetből ismeretes Thaly-féle magacsinált kuruchballadák analóg-
esetét találjuk meg a románoknál is I. Pop Florentin esetében, aki
1870-ben Bârladban *Cântece voinicești* (vitézi énekek) címen egy fü-
zetkében népies és népies utánzatként ilyeneket közölt: A római Mar-
cus és a dák Torus, A félszemű Horatius¹ stb. Sőt sokkal komolyabb
gyűjtők is, mint például Vasile Alecsandri, akitegyik kritikusa² „ja-
vító-rontó mester“-nek nevezett, továbbá az erdélyi At. Marianu Ma-
rienescu sem végezték gyűjtéseiket a modern folklór követelményei
szerint s kellő filológiai felkészültséggel. Nem elég, — állapítja meg
Alexics György³ — hogy a klasszikus világ nyomait sütötték ki a ro-
mán népköltészetben, hanem addig mentek, hogy az idegen eredet bé-
lyegét magukon viselő szókat kitörölték s helyüket modern csinál-
mányú latinokkal töltötték be, ... sőt egész sorokat költöttek maguk a
népköltészeti termékek gyűjtői, vagy ahol a gondolat nem domboro-
dott ki eléggé, azt a saját tollukkal bővítették ki.

Két népköltészet között a kölcsönzési viszonyra feleletet adni nem
könnyű dolog. Az összehasonlító ethnologia igyekszik minden népi

¹ Marcu romanul si Tor dacul; Orațiu cel orb de un ochiu.

² M. Schwarzfeld: *Vasile Alecsandri sau Meșterul Drege-Strică si apără-
torii săi*. Craiova, 1899.

³ Vadrózsapör. Etnographia, VIII. (1897.).

szokásról, mondásról és költészeti termékről megállapítani, hogy mennyiben eredeti terméke az illető népnek s mit kölcsönzött más néptől. De a kölcsönzés útját követni legtöbbször igen nehéz s csak valószínűséget lehet adni, mert nem ritka eset, hogy földrajzilag egymáshoz közelálló népeknél egyformán meglevő motívum egy harmadiktól kölcsönözött, avagy mindkét népnél egymástól függetlenül fejlődött ki. Igen jó példa ez utóbbi esetre például a nőrablás mondája. Az a magyar monda, hogy a Maeotis ingoványába költözött Hunor és Magyar elrabolta Belár fiainak feleségeit s Dule alán fejedelem leányait és e házasságból származnak a húnok és a magyarok, nemcsak a szabin nők elrablására emlékeztet, hanem a karagirgizek eredetéről szóló ama mondára is, amely 40 leánytól származtatja e népet. Avagy a magyar csodaszarvas, a román Dragoș vajda-féle bölény, a mohamedán farkas, mely a hittérítőket az Ural alá vezette s a görög Io és Bosphorus legendája között aligha van kölcsönzési összefüggés, hanem azt bizonyítják, hogy a különböző népek hasonló körülmények között hasonló mondákat termelhetnek ki. A nőrablás mondája azt bizonyítja, hogy a népek primitív állapotában az elrablás szolgálhatott a nőszerzésre. Hogy a hagyományhoz mily szívósan ragaszkodik a nép, többek között mutatja a Kolozsvártól nem messze levő Vista község, ahol még ma sem tartják valamirevaló leánynak, akit nem raboltak el. De a leányrablás nemcsak a magyaroknál, hanem a románoknál is, főleg a mőcöknél ismeretes. Az egyházak hiába küzdenek e szokás ellen.

Minden nép primitív kora nagyobb terjedelmű és színesebb népköltészetet mutat fel, mint a kultúralódása fejlettebb fokán. Minél nagyobb szerephez jut az értelem, annál inkább szorul háttérbe az érzelem s ennek szülötte, a fantázia és a költészet. A román népköltészet, épen a népnek a kultúrában való elmaradottsága miatt, egyike a leggazdagabb népköltészeteknek. Egészen természetes, hogy az erdélyi magyarság, amely századok óta él nemcsak a románság közelében, hanem vele sok helyt keverten, nem vonhatta ki magát annak hatása alól a népköltészet terén sem. De épen olyan elfoglaltság volna román részről a magyar népköltészetnek a románra tett hatását kétségbe vonni.

A népköltészet prózai részének tárgyalása igen messzire vezetne, hiszen csak egy mesének és változatainak bemutatása órákat venne igénybe. Ezért csak utalok a románoknál Gaster és Șăineanu, a magyar meseirodalomban pedig a korán elhunyt Katona Lajos igen értékes tanulmányaira. Mindhárman a nyugaton elfogadott eljáráshoz híven mesetípusokat állítanak fel s azt mutatják ki, hogy népmeséink milyen típusokba oszthatók. Szinte csodálkozunk, hogy népmeséink között milyen kevés az eredeti. Legnagyobb részük az indiai mesékre vezethető vissza s többnyire könyvből terjedtek el a nép között.

Aki a román népmeseegyűjteményeket vagy népmesei motívumok irodalmi feldolgozásait olvassa Creangă-nál vagy Caragiale-nál, sokszor hajlandó magyar mesemotívumokat gyanítani bennük. Legtöbbször azonban csak annyi közük van egymáshoz, hogy közös mese-

típusra vezethetők vissza. Például a „Mondjad hát, széna“, „A huszár és a szolgáló“, „A rest macska“ mesecsoportból való Arany János „Jóka ördöge“ és Caragiale „Kir Janulea“ című novellája. Míg Arany a mesét egy naptárból vette, Caragiale Machiavellinek 1550-ből való „Belfagor“ című novelláját ültette át román talajba az olasz eredeti vagy más átdolgozás után.⁴ Hasonló eset áll fenn a magyarban és románban is meglevő „Ki ette meg a bárány máját“ régi népmesénél, amelyet már 1550-len versebe szedtek a német mesterdalnokok.

Altalában a román mesék tárgya nagyjában összeesik a magyar mesék tárgyával, csak több mitológiai alak van bennük, talán fantasztikusabbak és a megszemélyesítés és átváltozás nagyobb szerepet visz bennük. Az egész természetet emberi tulajdonságokkal ruházzák fel, az ifjú öreggé, a leány fiúvá is változhatik és fordítva. Ez a mi meséinkben ritkább jelenség. A „volt egyszer, hol nem volt“ kezdet náluk is a leggyakoribb, de e mellett gyakoriak az ilyenek: „amikor a farkas kis kutya vala és az oroszlán báránnyá változott“; vagy „amikor a medvék a farkukkal verekedtek“; vagy „amikor az ég oly alant vala, hogy kézzel is elérték az emberek“. A befejező formulában is látunk hasonlóságokat. A magyar „Gallér híján köpönyeg, hazudtam, mert volt kinek“ román pandantja: „Felültem a nyeregbe s így mondtam el nektek“. A lakodalom, vigadalom mindkét népnél gyakori befejező motívum.

A román mese színgazdagságához és fantasztikus csodás elemeihez nagyban hozzájárult a bogumilizmus, a Balkánon keletkezett vallásos szekta, amelynek terjedését maguk a tudatlan papok is elősegítették. A bogumilizmus hitelvei a jó és rossz örökös harcát hirdetik. E fantasztikus mesékből sok átment magyar népünk ajkára is.

Ami az *anekdotákat* illeti, ki ne ismerne egy-egy anekdotát, amely a másik népnél köztudatba átment hibáit vagy tulajdonságait aknázza ki s teszi nevetségessé. Ilyenek naponta keletkeznek oly helyeken, ahol két nép között nagyobb az érintkezési felület. Ki a szerzőjük? Senki és mindenki, maga a nép. A nép szeret gúnyolódni. E természete lát-szik a sok gúnynévből, melyekkel egyeseket, falúrészeket, szomszéd-falvakat, vidékeket és népeket illetnek. A magyar bak- vagy zöld-szász a románban is zöld, a „János“ a románban a magyar dicsekvés kifejezője. A bocskor és puliszka pedig állandó gúnyjelzők a románságra a magyarban.

A magyar *közmondások* között sok olyan van, amelyek nemesak román közmondásokkal egyeznek meg, hanem majdnem minden népnél felfedezhetők. Vándorlásuk vagy keletkezésük legtöbbször kifürkészhetetlen. A teljesen egyezők helyett ide iktatok egypár hasonlót. Ezek sokat mondanak a vizsgálónak a népi jellemről. A románoknál nem a „sok lúd győzi le a disznót“, hanem „tíz liba győz le egy kutyát“; „hivatlan vendégnek nem ajtó mögött a helye“, hanem csak nincs szék a számára; a magyar „nem a ruha teszi az embert“-tel szem-

⁴Dr. Ludovic Kántor: *Izvorul nuvelei „Kir Ianulea“ de I. L. Caragiale*. Societatea de Măine. IV. (1927). évf. 212—214. l.

ben a román azt mondja, hogy „új ruhában és nadrágban a cigány is úr“; nem „kicsi a bors, de erős“, hanem „a kicsi rög fordítja fel a nagy szekeret“, vagy „a kicsi tű varrja a drága ruhákat“; náluk a csodálkozó nem „úgy néz, mint borjú az új kapura“, hanem „mint az ördög a papra“; az ember nem cseberből esik vederbe, hanem a tóból a kútba ugrik; a hallgatás nem arany, hanem méz.

A román népköltészet verselési formája több hasonlóságot mutat a magyar népi versidommal. Általában nem ismeri a szakaszos beosztást, akárcsak a székelly balladák, hanem a strófákat két sornak képzeleli s ezért mindig páros rímet használ. A verssor rendszeren 8 tagból áll. A balladánál gyakori a 6 tag s előfordul a négyszótagú verssor is. Rendszeren a trocheusi láb használatos, néha a dactilus cseréli fel. Az úgynevezett „réja“ (verssorokat vagy szakaszt záró kurjantás) a román népi verselésben is ismeretes.

A román népköltészet birodalmából a legszebb és legjellemzőbb a *doina*, legtöbbször szomorú, epekedő dal. Tárgyuk szerint vannak szerelmi, vitézi és katona doinák, sőt tárgyukul szolgálhat az átok is. A „doina“ nevet Cihac a magyar „dalol, danol“ szóból származtatja s hivatkozik a litván „dainá“-ra. Haşdeu után ma legtöbbször dák eredetűnek fogadják el.

A román népdal bevezető sorában gyakori a zöld levélre, virágra, kakukmadárra való hivatkozás. E jelenség előfordul a magyar népköltészetben is. Ilyen román bekezdések: „Fenn a dió tetején kakuk fiók üldögél“; „Zöld levelű fűzfácska“; „Tövis bokor, zöld levél“; „Zöld levél, savanyú tej“ stb. Magyar bekezdésekben és általában az egész népköltészetben gyakori a tavasz megnyilvánulására s a kakukra való utalás. Moldován Gergely⁵ e jelenséget cigány hatásnak mondja. A vándor cigány a hosszú tél után a zöldelő fáknak és a kakuk megszólalásában vágyai netovábbját, a tavasz beálltát látja. A cigány népköltészetben a zöld levél és kakuk ismert motívumok s Moldován Gergely magyarázata elfogadhatónak látszik talán mindkét népköltészetre vonatkozólag.

Gyakori jelenség, hogy magyar dalokban román szavak és román dalokban magyar szavak fordulnak elő. Néha azonban kölcsönösen egyező gondolatokat, sőt gondolatsorokat is találunk. Egy gondolat megegyezése lehet a véletlen játéka, de midőn egész gondolatsorok vágnak össze, csak idegen hatásról lehet szó. Általánosan ismert például a következő kevert dal:

*Nincs Kolozsvár bekerítve: slobod e drumul, [szabad az út]
Ki lehet jutni belőle: nu bate gândul, [nem törődöm vele]
Csak egy rózsát hagytam benne: lasă rămâne, [hagyd, hogy maradjon]
Azért holtig fáj a lelkem: aşa trebuie. [úgy kell]*

⁵ *Alsófehér vármegye román népe*. Nagyenyed, 1899. 198. 1.

Olyan dalok is vannak, amelyeknek egyik sora magyar, másik román szövegű, de hasonló tartalmú:

<i>Spunem dragă, spunem dragă,</i>	<i>Nu mis fată nici nevastă,</i>
<i>Mondd kedves, mondd kedves,</i>	<i>Nem vagyok lány sem menyecske,</i>
<i>Fată ești tu ori nevastă?</i>	<i>Eu mis floare di pe mare,</i>
<i>Leány vagy te vagy menyecske?</i>	<i>Én vagyok virág a tengerről,</i>

*Cine mă sărută, moară.
Ki megcsókol, meghal.⁶*

E dal megvan tisztán magyar szöveggel, s töredékét megkapjuk egy román balladában is.⁷

Mailand Oszkár a Magyar Népköltési Gyűjteményben (VII. köt.) több magyar és román dalt állít szembe, amelyekben feltűnő a hasonlóság, s azt a következtetést vonja le, hogy a népek egymástól eszmét is kölcsönöznek. De nem fordítások, mert mindkét nép rányomta bélyegét.⁸ Különösen a magyar átkozódó dalok között akadunk több román dallal hasonló alap gondolatú dalra. A román hatás valószínű, mert a román nép különösképpen hisz az átok megrontó erejében s szerencsétlenségében keresi azt, akinek átka sújtja.

„A párjavesztett gerlice“ népies dalköltészetünk egyik legszebb gyöngye. Több változata ismeretes. Motivumok tekintetében legteljesebb a Gyulai Pál által közölt változat.⁹ A párjavesztett bús gerlice elrepül a zöld erdőbe, de csak száraz ágra száll s azt kopogtatja, miközben társát sítatja. A zöld búzában is csak a konkolyágra száll, a tiszta vizet pedig felzavarja, ha iszik. Irodalmunkban az első prózai nyomot e dalra vonatkozólag 1653-ban egy névtelennek Löcsén megjelent *Ponciánus históriája* című művében találjuk, utalás van rá körülbelül ebből az időből az Erdélyi Múzeum Vadadi Hegedűs kódexében is.¹⁰ A két adat összeesése tehát azt bizonyítja, hogy népköltészetünkben már a XVI. század közepén szélesebb rétegben ismert volt e dalmotivum, akármilyen volt is annak eredete. A román költészetben e dal majdnem teljes egészében megvan. A V. Alecsandri gyűjteményében¹¹ közölt doinában csak az az új vonás van meg, hogy a társavesztett gerlice sziklára is leszáll és a vadász elé repül, hogy az lelőjje. Egyébként az eszmemenet is ugyanaz a refrén nélkül. Ienachiță Văcărescu saját átdolgozásában két szakasz hozzátoldásával 1789-ben közölte. E magyar és román népdal között a hasonlóság oly nagy, hogy az nem lehet véletlen még akkor sem, ha mindkettő közös forrásra megy vissza. Minthogy az eddig ismert adatok szerint a magyar iro-

⁶ Magyar Népköltési Gyűjt. VII. 568. és 320. l.

⁷ Tudor Pamfile: *Căntece de țară*. Buc. 1913. 111. l.

⁸ Bevezetés, XIX. l.

⁹ Magy. Népk. Gyűjt. I.

¹⁰ Szabó T. Attila: *Az Erdélyi Múzeum Vadadi Hegedűs kódexe*. Erdélyi Múzeum, 1931. 141. l.

¹¹ V. Alecsandri: *Poezii populare*, XXXIII. doina.

dalmi nyomok kb. egy századdal előzik meg a román feljegyzéseket, nem tartom kizártnak, hogy valamelyik Erdélyből kivándorló útján jutott ki Moldvába. Ezt a feltevést igazolni látszik az a körülmény is, hogy a magyar változatok legtöbbje Erdélyből való s az Alecsandri-féle doina a balladaszerű magyar változat eszméje aprólékosabb készítésének érzik.

A román *katonadalok* sok rokonságot mutatnak a magyar katonadalokkal. A legény nem szívesen hagyja ott faluját, de különösen szeretőjét. Bántja őt s panaszkodik anyjának, hogy a katonaságnál megfosztják göndör, hosszú hajfürtjétől s durva nagy ruhát adnak rá. A leányok nevetnének rajta, ha látnák. Akárcsak az Egerbe bevont magyar legény panaszait hallanók. A román katonadalokban nem ritka a szörnyű átkozódás, amelyet azokra szór, akik besorozták, de a besorozók többnyire idegenek, rendesen németek. Különösen az Erdélyből való román katonadalok a magyarokkal közösen szídják a németet. Előfordul a hazafias hang a katonadalokban is, szívesen szolgálna saját hadseregben. A magyar honvédséget szídjó néhány katonadalt csak a Máramaros vidékéről¹² való katonadalok között találtam, ámbar erről a vidékről jegyezték le azokat a háborús katonadalokat¹³ is, amelyek azt bizonyítják, hogy a világháborút az erdélyi román nép a magyarral közös érzéssel kísérte.

A *táncszók és táncdalok* egyaránt ismereteseek mindkét népköltészetben. Karakterük is egyforma. Legtöbbször gúnyos megjegyzések a papokra, öregasszonyokra, leányokra, a különböző foglalkozásokra és nemzetiségekre. Igen sok közülük nagyon durva hangú. A magyarokat gúnyoló román táncszók közül való az „ungur-bungur“ kezdetű ismert táncszó. Egy másik enyhébb táncszó fordításomban így hangzik:

*Ha az ördög gyűlölködik,
Pestre is felköltözködik,
Bolondítja az urakat,
S kacagástól majd megpukkad.¹⁴*

Enyhébb magyar táncszók románokra:

*A macskának négy a lába,
Avval megyen Moduvába,
Onnan hoz egy oláh fátát,
Avval járja a zsukátát.¹⁵*

*A sarkantyum taréja
Pulickából van rakva.
Ha az oláh meglátja,
Turóval fut utána.¹⁶*

¹² Tit Bud: *Poezii populare din Maramureș*. Buc. 1908.

¹³ Tache Papahagi: *Graiul și folclorul Maramureșului*. Buc. 1925. V. ö. Kántor Lajos: *Magyarok a román népköltészetben*. Erd. Múz., 1933. évf. 59–62. l.

¹⁴ Tit. Bud. i. m. Chiuituri 123.

¹⁵ Kelemen Lajos közölte velem. Édesanyjától, Vadasdi Amáliától, halotta gyermekkorában, 1882–83. körül Marosvásárhelyen.

¹⁶ Magy. Népkölt. Gyűjt. III. 241. l.

A magyar és román *népballada* között lényeges különbség van. A magyar balladában épúgy, mint a skót balladában, hatalmas drámai erő lüktet, ami hiányzik a román népballadából.¹⁷ A román általában hosszadalmas elbeszélő s ez meglátszik balladaköltészetén is. Aprólékos, tele van ismétlésekkel s ezért közelebb áll az epikához. A románban a balladának még két neve van: cântece bătrânești (öreges énekek) és cântece vechi (régí énekek). A román balladák legtöbbje a XVI–XVIII. századból való, a török elnyomás és a fanarioták korából, bár néhány még pogánykori eredetűnek látszik. Naiv éposz azonban épúgy nem fejlődött ki a románoknál, mint a magyaroknál. Marienescu ugyan megkísérelte, hogy a mintegy 95 Novac-balladából naiv époszt állítson össze, kiderült azonban, hogy e balladák nagy része egyéni alkotás. A román balladát is énekeltek. Értékes munkát végzett e téren Bartók Béla. Dallammal együtt gyűjtött román népköltészeti termékeket. Gyűjteményét a román akadémia adta ki 1913-ban.

Tudjuk, hogy az erdélyi magyar ballada tartalomra és külalakra jelentékeny különbséget mutat a magyarországiakkal szemben. Észrevette ezt már Gyulai is. Az erdélyiek történeti háttérrel mutatnak s többnek tárgya a török időkből való. E tekintetben tehát egyezik a románál. Szegénylegények, szabad hajdúk lesznek gyakran hősei az erdélyi balladának. Lényeges eltérés a magyarországi és erdélyi magyar balladák közt, hogy az erdélyi magyar balladában jóval kevesebb a dallamosság, tehát e tekintetben a magyarországi áll közelebb a román balladához. A magyar versidomról szóló tanulmányában Arany János az erdélyi ballada régiségére következtet, szemben a magyarországival, mert költészetünk eredetileg csak a ritmust ismerte s a rím és a versmérték csak esetleges volt. A régibb balladákban rendszerint megtalálható az Arany János által megkülönböztetett háromfajta gondolatrítmus: az ellentétes, összerakó és párhuzamos.¹⁸

Van-e kölcsönhatás a magyar és román balladák közt?

A „Vadrózsaper”-ben is szereplő *Kőműves Kelemenné* mondájának ma már egész kis könyvtárra terjedő irodalma van. A monda lényege az, hogy Déva várát addig nem lehetett felépíteni, míg Kőműves Kelemenné hamvait nem keverték a mészbe. Népköltési gyűjteményeinkből e balladának 6 teljes változata, 8 töredéke és 3 dalszövege ismeretes. E változatok nem mutatnak nagyobb eltérést és lényegükben egyeznek a román balladával is, amely szerint az argesi kolostor felépítéséhez Manole mester feleségét kellett élve befalazni. A románban 5 változat van, a Balkánon lakó románoknál szintén több változat ismeretes, de ott az Arta-híd építésével hozták kapcsolatba. A balkáni népek közül majdnem mindegyiknél több változat is van. Ismeretes az új-görögöknél, albánoknál, bolgároknál, horvátoknál és szerbeknél, sőt a balkáni cigányoknál is. A sok magyar változat dalszövegeiből, melyeket különböző helyeken jegyeztek le, megállapítható, hogy románból való fordításról, miként azt Grozescu állította, szó sem lehet. Valószínű azonban, hogy a magyarok közt a románok révén lett

¹⁷ Suceiu Traian: *A román népköltészet*. Brád, 1907.

¹⁸ Magy. Népk. Gyűjt. I. 544. s. köv. l.

ismeretes e balkáni eredetű babona. A nép között ma is tartja magát s e szerint tyúkot vagy macskát tesznek a ház alapjába. Az ebből a babonából származó ballada iskolapéldája a népi szellemi termékek egymásközötti kieserélődésének és útjának.

Ilyen nagy, a részletekben is feltűnő egyezést mutat a *Molnár Anna* című híres székely ballada a Marienescu kiadásában¹⁹ megjelent *Toma*-val. Mindkettőben az asszony hűtlenül elhagyja urát és kicsi fiát s megszökik Ajgó Mártonnal, illetőleg Tomával. A szabad hajdú az asszonyt az erdőbe viszi. Az asszony lelkiismerete azonban felébred, könnyeit hullatja. Eddig teljesen egyezik a két ballada. A továbbiakban a magyarban az asszony megöli Ajgó Mártont s annak ruhájában megy haza, míg a románban *Toma* visszaküldi az asszonyt az urához, sőt még négy lovat is ad neki azzal a szándékkal, hogy majd visszalopja azokat. A férjjel való beszélgetés és felismerés megint egyezik, a férj örül, hogy felesége hazatért és lesz anyja gyermekének. A románban a férj megöli Tomát, mikor az a lovakat akarja visszalopni. Népköltészetünkben e balladának 5 változata ismeretes, ezek közül a Gyulai-féle a ballada remeke. Ebben a ballada ott nyer befejezést, hogy az álruhában hazatért asszony megszoptatja kicsi fiát, míg férjét borért küldi. A felismerés itt elmarad. Hogy melyik nép vette e balladát a másiktól, nehéz eldönteni. A hasonlóság semmiesetre sem lehet véletlen, de megállapítható, hogy azt mind a két nép átalakította magának megfelelően. Azt hiszem, legközelebb állunk az igazsághoz, ha közös forrást tételezünk fel, vagyis mindkét nép talán egy harmadiktól vette s azt alakította át a maga lelkülete és jelleme szerint. A román *Toma* című ballada idegen eredetét az asszony „Johanna” neve is igazolni látszik. E szerint német forrást kell feltételeznünk.

Még sok magyar és román balladát állíthatnánk szembe, amelyekben egyező motívumok vannak, de csak utalok rájuk. Pl. a *Kádár Kata* és *Inelul si năframa* (A gyűrű és a keszkenő) címűekben közös vonás az, hogy a szülők ellenzése miatt a gazdag ifjú nem veheti el szegény jegyesét. A szerelmesek gyűrűt vagy keszkenőt adnak egymásnak s arról tudják meg, hogy a másiknak baja történt, hogy a gyűrű megrozsdásodik, a keszkenő pedig vörös színűre válik. A szerelmesek tragikus körülmények közt halnak meg. E balladatárgy megvan a legtöbb nép epikai termékei között. *Báthori Boldizsár* és *Monusi Jánosné* hasonló a *Ienesel* és *Kira* című román balladákhöz. A *Ienesel* és *Kira* című román balladák rokonvonásokat mutatnak a *Bodrogi Ferencnével* is, melynek sok változata van. Ilyenek: *Kis Gergő Istvánné*, *Kis Görgényi Miklós leánya*, *Nagy Bihar Albertné*, *Nagy Bihal Albertné*, *Nagy Bihal Péterné* s ennek megfordítottja, a *Két rab testvér*. Mindezeknek változatai megvannak a románoknál, tótoknál, szerbeknél. *Barcsai* című balladának sok változata hasonló a *Bogdan si Iliana* című román balladához. *Budai Ilonának* és a *Kicsi nemes legénynek* hasonlóját közli Alexics az Ethnographiában.²⁰

¹⁹ At. Marianu Marienescu: *Poesia populară*. Balade. Pesta. 1859.

²⁰ VIII. 364—66. l.

Az összeállítást még sokkal növelhetném s akkor sem volna teljes. Az előbb szembeállított magyar és román balladákból látszik, hogy mindkét nép balladaköltészetében a következő drámai motívumok egyeznek:

Egy vagy két ember felveszi a harcot egy egész csapat ellen, pl. *Kerekes Izsák, Szilágyi és Hajmási* és „*Mihu copilul*.”

Az apa vagy anya útjában áll gyermeke szerelmének, sőt annak kedvesét meg is öleti (lásd *Kádár Kata, Szép Julia* és *Ileana din Ardeal*). E motívum nem új. Előfordul számos skót balladában, a Római Gestában, Bocaccionál stb. A különböző változatokban legfeljebb azzal bővül a mesetípus, hogy a megölt kedves szívét szerelmesének találják fel. A szerelmesek együvé temetése, a sírvirágok felnövése és a sírhant feletti összenövése, mint a sírontúl is egyesítő szerelem jelképe, majd minden népköltészetben megtalálható.²¹

A dalba kezdésnek, a dalolásnak fontos szerepe van a cselekmény drámai megindításában. Ilyen magyar balladák: *Szilágyi és Hajmási, Bíró Máté, Fogoly katona*; a román balladák közül *Mihu Copilul, Petru Viteazul, Păunașul codrilor*.

A hazajáró lelkek sem ismeretlenek mind a magyar, mind a román költészetben. (*Király úrfi* és *Strigoiu*.)

Az a motívum, hogy két ifjú egy leányért birokra kel s a leány magát a győztesnek adja, megvan a *Szilágyi és Hajmási*-ban és a *Păunașul codrilor*-ban.

Gyakori motívum a meghalt kedvesért való öngyilkosság (*Lándorvári Dorka, Bíró Szép Anna, Kádár Kata* és *Blestemul sângelui* című balladák.) Általános motívum a férj bosszúja. A bosszúálló férj és a román „*Bogdan și Ioanisel*” című balladákban közös vonás, hogy a férj feleségét hűtlenségen kapva, szurokkal leönti és fáklya-ként elégeti.

Egyénibb színnel bír a magyar és román balladákban a páva szerepe. A páva mindkét népköltészetben a szabadulást, a szabadságot jelenti.

A török elleni közös gyűlölet jele, hogy mind a magyar, mind a román leány inkább meghal, mintsem a török felesége legyen. Jellemzők e balladák az akkori viszonyokra. Ilyenek *Fogarasi István és Ileana*.

A román balladákban sokszor van utalás a magyarokkal folytatott harcokra. Különösen a román „*haiducii*” (hajduk) szállnak szembe a magyar leventékkel egyéni küzdelemre.

A kölcsönhatás érdekes adatait lehetne még összeállítani a *gyermekversekben* és *ráolvasásokban*, különösen azon vidékeken, hol az érintkezési felület nagyobb. Ilyen helyeken nem ritka, hogy kevert szövegek forognak közszájon. A ráolvasásokat a kuruzsló cigány-asszonyok közvetítik.

A *bethlehemes játékokat*, amelyek nem eredetiek sem a magyar, sem a román népnél, e helyen mellőzöm, csak megemlítem, hogy a magya-

²¹ Abafi: *A halhatatlanság eszméje a népköltészetben*. Kísf. Társ. Évk. XII.

roknál a pásztorok szerepét több helyen románok adják s ily természetű gyűjteményeinkben egész sor román szövegek vannak. Ennek okát valószínűleg abban kell keresnünk, hogy a román nép századok óta elismerten pásztornépként él a magyar népi köztudatban.

•

A különböző műfajokból felsorolt példák eléggé világosan bizonyítják, hogy mindkét népköltészetben kimutathatók a kölcsönhatások. Nem is képzelhető ez el másképpen. A százados egymás mellett, sőt keverten való együttélés szükségszerűen hozta magával, hogy nemcsak viseletében, szokásaiban, a foglalkozási ágakban, nyelvében és költészetében, hanem még a jellem kialakulásában is hatással volt egymásra a két nép. Innen van, hogy az erdélyi magyar sok tekintetben más, mint az alföldi vagy dunántúli, de más az erdélyi román is, mint az ókirályságbeli vagy besszarábiai. Az érintkezéssel, kivándorlásokkal e hatások kimutathatóan elkerültek messzebb vidékekre is.

Az egyező tárgyú népköltészeti termékek tekintélyes része azonban, különösen ha azok egymástól távol fekvő helyeken ismeretesek, bizonyára közös kölcsönzési forrásra mutatnak. A körülélő népektől vehette mindkét nép s azokra rányomta az idők folyamán a maga bélyegét. Előfordulhat azonban az az eset is, hogy egy harmadik néptől kölcsönzött motívum később a két nép között is ható tényezőként lép fel. Az ilyen hatásoknak útját követni legtöbbször egyenlő a lehetetlennel. A szomszédos népek költészetének kellő megismerése mindenestre sok vitás kérdésre adhat feleletet. Itt elsősorban gondolok a török népköltészetre. Az eddig ismertek alapján a magyar népköltészet több tekintetben hasonlóságot mutat a török népköltészettel. Önként adódik tehát a feltevés, hogy a román népköltészet két oldalról állhatott egymással rokon hatás alatt. S végül a kölcsönhatások kimutatásánál nem szabad felednünk, hogy hasonló körülmények egymástól függetlenül is az érzelmek azonosságát s a kifejezési mód hasonlóságát termelhetik ki. E mondanéból:

*Dâmbovița, apă dulce
Cine-o bea, nu se mai duce,*

melyet így fordítok le:

*Édes vizű Dâmbovița,
Nem megy tova, ki azt issza, —*

semmiestre sem lehet messzemenő következtetést levonni,²² mert a magyar nép hasonlót termelt ki:

*Ki a Tisza vizét issza
Vágyik annak szíve vissza.*

(A Tiszát a változatokban a Maros vagy Szamos váltja fel.)

²² Societatea de Măine VI. (1929). évf. 20—21. 1.

AZ ERDÉLYI MÚZEUM

az Erdélyi Múzeum-Egyesület kiadásában jelenik meg évenként 12 számban negyedévenként 7—7½ ív terjedelemben. A folyóirat az EME Bölcsészeti-, nyelv- és történettudományi, Természettudományi-, Orvostudományi- és Jog- és társadalomtudományi Szakosztályának hivatalos közlönye.

AZ ERDÉLYI MÚZEUM-OT

az Egyesület alapító, igazgatósági és rendes tagjai évi 300 lejes kedvezményes áron kapják. Előfizetési ára nem tagoknak és könyvkereskedőknek 400 lej. Előfizetések és a lap szétküldésére vonatkozó kívánságok címe:

ERDÉLYI MÚZEUM kiadóhivatala, Cluj-Kolozsvár, Strada Baron L. Pop (volt Brassai-utca) 5.

Kéziratok, ismertetésre szánt könyvek és a folyóirat szellemi részét illető tudakozódások a szerkesztőt illetik:

DR. GYÖRGY LAJOS, Cluj-Kolozsvár, Str. Universităţii (v. Egyetem-u.) 10.

A szerkesztőség közli az igen t. munkatársakkal: 1. Géppel írott kéziratokat kér. 2. A közlésre szánt dolgozatok átlagos legnagyobb terjedelme 1 ív. 3 Minden munkatárs a folyóiratnak egyszersmind előfizetője is. A tiszteletdíjat 300 illetőleg 400 lejig a kiadóhivatal az előfizetés javára írja. 4. Különnyomat a szerző kívánságára és költségére készül. 5. Kéziratokat a szerkesztőség csak a szerző külön kifejezett óhajára küld vissza.

ERDÉLYI TUDOMÁNYOS FÜZETEK

Szerkeszti: DR. GYÖRGY LAJOS.

Az „Erdélyi Múzeum-Egyesület“ kiadása.

1. Rass Károly: Reményik Sándor	40.—
2. Párvan Bazil: A dákok Trójában	30.—
3. Dr. Bilay Árpád: Gyulafehérvár Erdély művelődéstörténetében	30.—
4. Dr. Bitay Árpád: A moldvai magyarság	40.—
5. Szokolay Béla: A nagybányai művésztelep	40.—
6. Dr. Balogh Ernő: Kvarc az Erdélyi Medence felső mediterrán gipszeiben	40.—
7. Dr. György Lajos: Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája. 1925. év	50.—
8. K. Sebestyén József: A brassai fekete templom Mátyás-kori címerai	40.—
9. Dr. Karácsonyi János: Új adatok és új szempontok a székelyek régi történetéhez	50.—
10. Dr. Gál Kelemen: Brassai küzdelmei a magyartalanságok ellen	50.—
11. Dr. Tavaszy Sándor: Erdélyi szellemi életünk két döntő kérdése	40.—
12. Dr. György Lajos: Két dialogus régi magyar irodalmunkban	60.—
13. K. Sebestyén József: A Becse-Gergely nemzetség, az Apafi és a bethleni gróf Bethlen család címere	50.—
14. Dr. Ferenczi Miklós: Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája 1926. év	50.—
15. Dr. Gyárfás Elemér: A Supplex Libellus Valachorum	50.—
16. Rónay Elemér: Kemény fejedelem halála és nyugvóhelye	50.—
17. Dr. György Lajos: Egy állítólagos Pancsatantra-származék irodalmunkban	50.—
18. Dr. Ferenczi Miklós: Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája 1927. év	60.—
19. K. Sebestyén József: A középkori nyugati műveltség legkeletibb határai	60.—
20. Szabó T. Attila: Az Erdélyi Múzeum-Egyesület XVI—XIX. századi kéziratos énekeskönyvei	50.—
21. Dr. Ferenczi Miklós: Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája. 1928. év. Pótlásokkal az 1919—1928. évekről	50.—
22. Dr. György Lajos: A francia hellénizmus hullámai az erdélyi magyar szellemi életben	50.—
23. Dr. Kántor Lajos: Az Erdélyi Múzeum-Egyesület problémái	50.—
24. Dr. Gál Kelemen: A nemzeti nevelés román fogalmazásában	50.—
25. Dr. Tavaszy Sándor: Kierkegaard személyisége és gondolkozása	50.—
26. Dr. Papp Ferenc: Gyulai Pál id. Bethlen János gr. körében	50.—
27. Dr. Csúry Bálint: Néprajzi jegyzetek a moldvai magyarokról	50.—
28. Dr. Biró Vencel: Püspökjelölés az erdélyi róm. kath. egyházmegyében	50.—
29. Dr. Teleki Domokos gróf: A marosvásárhelyi Teleki-könyvtár története	50.—
30. Dr. Hofbauer László: A Remény című zsebkönyv története (1839—1841)	50.—
31. Dr. Ferenczi Miklós: Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája. 1929. év	50.—
32. Dr. Gyalui Farkas: A Döbrentei-pályázat és a Bánk bán	50.—
33. Dr. Rajka László: Jókai „Törökvilág Magyarországon“ c. regénye	50.—
34. Dr. Temeváry János: Hét erdélyi püspök végrendelete	50.—
35. Dr. Biró Vencel: A kolozsmonostori belső jezsuita rendház és iskola Bethlen és a Rákóczy fejedelmek idejében	50.—
36. Szabó T. Attila: Az Erdélyi Múzeum Vadadi Hegedüs-kódexe	50.—
37. Dr. Kántor Lajos: Hidvégi gróf Mikó Imre szózata 1856-ban az Erdélyi Múzeum és az Erdélyi Múzeum-Egyesület megalakítása érdekében	50.—
38. Dr. Ferenczi Miklós: Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája 1930. év	50.—
39. Dr. Balogh Arthur: A székely vallási és iskolai önkormányzat	50.—
40. Dr. György Lajos: Eulenspiegel magyar nyomai	80.—
41. Dr. Dömötör Sándor: A cigányok temploma	50.—
42. Dr. Kristóf György: Báró Eötvös József utazásai Erdélyben	80.—
43. Dr. Hofbauer László: Az Erdélyi Híradó története	50.—
44. Dr. Kristóf György: Kazinczy és Erdély	50.—
45. Dr. Asztalos Miklós: A székelyek őstörténete letelepülésükig	50.—
46. Dr. Varga Béla: Az individualitás kérdése	80.—
47. Kemény Katalin: Erdélyi emlékirók	80.—
48. Dr. Dömötör Sándor: Vida György facetiái	50.—
49. Dr. Oberding József György: A mezőgazdasági hitelkérdés rendezésére irányuló törekvések a román törvényhozásban	50.—
50. Szabó T. Attila: Közép-szamos-vidéki határnevek	50.—
51. Dr. Balogh Jolán: Olasz falfestmények Gyulafehérvárt	30.—
52. Dr. Ferenczi Miklós: Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája. 1931. év	50.—
53. Dr. Kántor Lajos: Magyarok a román népköltészetben	50.—
54. Dr. György Lajos: Magyar anekdotáink Naszreddin-kapcsolatai	50.—
55. Dr. Veress Endre: Gróf Kemény József (1795—1855)	—
56. Dr. Kántor Lajos: Kölcsönhatás a magyar és román népköltészetben	30.—
57. Dr. Tavaszy Sándor: A lét és valóság	60.—
58. Szabó T. Attila: Adatok Nagyenyed XVI—XX. századi helyneveinek ismeretéhez	60.—

Megrendelhetők az Erdélyi Múzeum kiadóhivatalában, Cluj-Kolozsvár, Str. Baron L. Pop (volt Brassai-u.) 5.

Az 1—10. szám elfogyott.